

MOLNÁR ANTAL

**BESZÁMOLÓ
A GAZZADAI EGYHÁZTÖRTÉNETI
KONFERENCIÁRÓL**

1990. szeptember 10. és 14. között az észak-olaszországi Varese mellett, Gazzadában, a Villa Cagnolában került sor egy magyar egyháztörténeti konferenciára. A tény mindenestre figyelemre méltó: Európa nyugati felén érdeklődnek irántunk, történelmünk és egyházunk iránt. S nemcsak irántunk: szomszédaink, egész régióink iránt is. Van egy hely Európában, ahol úgy gondolják, hogy Európa egységét az emberek belsejében kell létrehozni: olyan európai tudatot kell formálni, amely a népek, kultúrák, nyelvek és szokások sokféleségében látja meg mégis az egységet. Ehhez a látásmódhoz az európai egyházak és azok történelmének ismerete nagyban hozzájárul. Ezek a gondolatok nem újak, s itt mifelénk különösen időszerűek is. Az újszerű és tiszteletre méltó inkább az, hogy Közép- és Kelet-Európa sokszor véres atrocitásokba torkolló nemzetiségi ellentéteitől távol vannak olyan emberek, akik élethivatásuknak tekintik, hogy térségünk marakodó nemzeteit éppen nemzetfeletti intézményeik, egyházaik történelmének ismerete által közelebb hozzák egymáshoz és Európához. Úgy vélem, hogy ilyen jellegű (és ilyen színvonalú) kezdeményezés nem sok található, ezért fontos, hogy megismerjük.

A Fondazione Ambrosiana Paolo VI 1976-ban jött létre VI. Pál kívánságára a milánói érsek közreműködésével. Székhelye a Lago di Varese feletti magaslaton egy festői parkban levő kastély, amelyet utolsó ura a milánói egyházmegyére hagyott. Az alapítvány célja egy olyan központ létrehozása a keresztény Európa számára, amely lehetővé teszi, hogy a kontinens országainak tudósai az egyetemes egyház és a nemzeti egyházak történelmi és aktuális kérdéseiről tanácskozzanak. Az intézmény két „lelke”, Mons. Adriano Caprioli és Luciano Vaccaro szorgalmas és elkötelezett munkájáról tanúskodnak az eddig rendezett konferenciák és a sokirányú publikációs tevékenység. Kiadványaik egyrészt korunk alapvető társadalmi, egyházi és ökológiai problémáival foglalkoznak keresztény nézőpontból, másrészt külön sorozatot adnak ki Lombardia egyháztörténetéről, valamint Szent Ágostonról, s végül a bennünket leginkább érdeklő vállalkozásuk az évente megrendezésre kerülő „settimana europea”, amelynek keretében egy-egy, a kontinens peremén levő ország egyháztörténetéről szóló előadásokat hallgathatnak a résztvevők. Az előadások szövege egy-két éven belül könyv alakban is megjelenik. Eddig a balkáni, az orosz, a lengyel, a baltikumi és a cseh-szlovák egyháztörténeti konferenciák anyagát tartalmazó izléses kis köteteket vehetjük kézbe, előkészületben vannak az angol, a portugál, a millenneumi orosz és a magyar kötetek.

Azt, hogy miért fontos számunkra ez a sorozat, gondolom, nem szükséges magyarázni. A máig megjelent öt kötetben általában nemzeti szerzők tollából

alapos áttekintést kapunk az egész térség egyháztörténelméről és mindarról, ami az egyház, kereszténység és nemzeti problémák tematikájával kapcsolatos. Ugyanis a kötetekben történelmi tanulmányok mellett irodalmi, filozófiai és társadalomelméleti előadások is találhatóak. Jelentőségük nem is elsősorban adataikban van, hanem nemzeti múlt-tudatuk megfogalmazásában: hogyan látják önmagukat és egyházukat. S mindezt hogyan tárják a külföld elé: hiszen az előadások az olasz közönség számára készültek.

A köteteket sorra véve nem lehet céloim a bennük levő mintegy nyolcvan tanulmány felsorolása, csupán érzékeltetni szeretném a jelentősebb – elsősorban egyháztörténeti – előadások megemlítésével tartalmi gazdagságukat.

Időrendben haladva elsőként a balkáni kötet jelent meg (*Storia religiosa dei popoli balcanici*. Milano–Varese, 1983. p. 284), amelyben Vittorio Peri tanulmánya Róma, Bizánc és a szláv népek középkori kapcsolatát vizsgálva a térség fő konfliktusába, a kelethez vagy a nyugathoz csatlakozás problémájába vezet be az olvasót. Giovanni Vodopivec mintegy negyven oldalas értekezésében, noha csak felsorolásszerűen, de igen sok jelenséget megvilágítva beszél a délszláv egyházak liturgikus és teológiai hagyományairól. Kétségtelenül fontos és speciálisan szláv jelenség a nemzeti nyelvek liturgikus eredete, amelyet Francesco Venceslao Mares ismertet. Igen fontosak azok a tanulmányok, amelyekben a szerzők az egyes nemzeti egyházak fejlődését tekintik át. Ilyen Amfilochije Rádovic szerb, Djuro Koksa horvát, montenegrói és albán, Maksimilijan Jezernik szlovén, Giorgio Eldarov bolgár és Mircea Clinet román egyháztörténeti összefoglalása.

Az orosz kötet (*Storia religiosa della Russia*. Milano–Varese, 1984. p. 292) tematikája mondható a legszélesebbnek. Aránylag kevesebb benne az egyháztörténelem az irodalommal és a filozófiával szemben. Jan Krajcár általános történeti bevezetője – címével ellentétben – inkább az orosz egyház történetébe vezet be. Adalberto Piovano az orosz szerzetesség történetéről, Sophia Senyk a bresti unióról, Enrico Galbiati az orosz egyháztanról, Pietro Galignani pedig az orosz ikonfestészetéről ad áttekintést. Az irodalomtörténetet Lucio Dal Santo az orosz klasszikusok és a vallási problematika viszonyáról, Angela Dioletta Siclari Bulgakov Mester és Margaritájáról, a filozófiát Adolfo Asnaghi a múlt századi orosz filozófiáról és Adriano Dell’Asta Szovoljovról szóló tanulmányai képviselik. Külön meg kell említeni a Nyugaton igen ismert Tatjana Goriceva írását Oroszország és Európa kulturális kölcsönhatásairól.

A lengyel konferencia anyaga (*Storia religiosa della Polonia*. Milano–Varese, 1985. p. 280) egyértelműen érzékelteti, hogy térségünkben a legszínvonalasabb a lengyel egyháztörténetírás. Jerzy Kloczowski két bevezető tanulmánya után Zygmunt Sulowski a lengyel kereszténység születéséről és Lengyelország történeti demográfiájáról, Urszula Borkowska a szentekről mint nemzeti „archetípusokról”, Janusz Tazbir a lengyelországi reformáció szűk értelmiségi jellegéről, Wiesław Müller a katolikus megújulásról, Jerzy Józef Kopec pedig a lengyel birodalom és az ortodoxia kapcsolatáról értekezik. Számunkra külön is érdekesek Alexandra Witkowskának és Szczepan Zachariasz Jablonskinak Czesztochowáról szóló írásai. A lengyel kötetben különösen sok a közelmúlttal és a jelennel foglalkozó előadás.

A legmarkánsabban egyháztörténeti, szinte már monografikus jellege van a baltikumi kötetnek (*Storia religiosa dei popoli baltici*. Milano–Varese, 1987.

p.324). Paulius Rabikauskas bevezető tanulmánya a balti térség egyháztörténetének főbb vonalait rajzolja meg. Vello Salo írása az észti egyháztörténetet, Stanislavs Kucinskis három tanulmánya a lett egyház múltját, jelenét és vallási néprajzát, Paulius Rabikauskas, Stasys Lozoraitis és Ladas Tulaba a litván egyház múltját, Vincenzo Pupinis az ortodoxok és a katolikusok viszonyát Litvániában, Kajetonas J. Ceginskas és Vytautas Kazlauskas pedig a litván nemzeti mozgalmak és keresztény hátterük összefüggését vizsgálja.

Az öt kötet közül magyar vonatkozásai csak a csehszlovák tanulmánygyűjteménynek vannak (*Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*. Milano–Varese, 1987. p.410). Milan Durica, Jozef M. Rydlo, Stefan Vragas és Anton Hlinka értekezései áttekintik a szlovák egyháztörténelmet kialakulásától napjainkig. Ezek értékét számunkra nem az információanyaguk jelentik elsősorban, hanem szemléletmódjuk megismerése. A cikkek magyarellenes kitételeire már Eördögh István, az Archivio della Congregazione per l’Evan-gelizzazione dei Popoli magyar levéltárosa is felhívta a figyelmet a METEM Vázlatok I. számában (p.293). A cseh tanulmányok közül megemlíjtük Felix G. Litva Ciril és Metód nagymoráviai missziójáról, Josef Motal Szent Adalbertről, Jaroslav Polcnak a középkori cseh vallásosság cirili–metódi gyökereiről, Dagmar Eisner huszitizmusról és Tomas Spidliknek a barokk Csehországról szóló írásait.

Végezetül nézzük az 1990-es magyar egyháztörténeti konferenciát. A szervezők – mindenekelőtt Luciano Vaccaro és Somorjai Ádám pannonthalmi bencés tanár – érdeme az előadások időbeli egyenletes elosztása és egyúttal témagazdagsága: történelmünk valamennyi korszakának egyháztörténete megfelelő részletességgel került tárgyalásra, ugyanakkor az irodalom-, művészet- és liturgiátörténet, valamint a vallási néprajz is képviseltette magát.

Kada Lajos és Somorjai Ádám bevezető előadásai után Cesare Alzati, a pisai egyetem professzora beszélt a magyarság beilleszkedéséről az európai kereszténységbe. Legrészletesebben a magyar középkorról hallhattak a résztvevők: Érszegi Géza az Árpád-kori kereszténységről, Pásztor Edith a magyar szentek tipológiájáról, Fügedi Erik a középkori magyar szerzetességről, Holl Béla a középkori magyar liturgikus irodalomról és európai visszhangjáról, Pásztor Lajos pedig a Jagelló-kori magyar vallásos életről tartott előadást. Az újkort Péter Katalinnak a protestáns és katolikus reformról, Szabó Ferenc Pázmány teológiájáról, Sárközy Péter – aki egyébként a konferencia levezető elnöke volt – az egyház és művelődés XVII. századi kapcsolatáról, valamint Katus Lászlónak a XIX. századi egyházról szóló referátumai képviselték. Ruzicska Pál a XVIII–XIX. századi magyar irodalom vallásos vonatkozásairól, Erdélyi Zsuzsanna a vallásos népköltészetéről, Török József középkori magyar liturgiátörténetéről és Hajnóczy Gábor a zirci apátság épületegyütteséről beszélt. Fontosak voltak a Vareseben és Milánóban szép számú érdeklődő hallgatóság előtt tartott kerekasztalbeszélgetések Magyarország és a magyar egyház helyzetéről, amelyeken Paskai László, Várszegi Asztrik, Békés Gellért, Lukács László és Blanckenstein Miklós vettek részt. Dankó László nem tudott jelen lenni a konferencián, így beszámolóját a magyar egyház 1945 utáni történetéről távollétében olvasták fel. Mindenképpen kell még szólni Antonietta Moretti luganói néprajzkutató Erdélyt és népeit bemutató kiállításáról is.

Úgy érzem, nem igényel további bizonygatást az, hogy ezen konferenciák anyaga kontinensünk keleti felének egyháztörténetéről olyan enciklopédikus képet ad, amely minden hazai szakember és ilyen kérdések iránt nyitott olvasó érdeklődésére méltán tarthat számot. Ezért a recenzensnek az ismertetés végén nem is lehet más kívánsága, mint hogy az eredetileg olasz nyelvű, borsos árú és itthon gyakorlatilag hozzáférhetetlen kötetek magyarul is megjelenjenek. Kitűnően alkalmasak lennének arra, hogy a magyar köztudatnak a hazai és a közép- és kelet-európai egyháztörténelem ismeretében levő, olykor szakadéknyi nagyságú hiányosságait csökkentsék. Ez a jelen pillanatban, úgy tűnik, több, mint jámbor óhaj: a magyar konferencia előadásainak kiadása már készül, és valószínűleg belátható időn belül meg fog jelenni a többi kötetből is legalább egy válogatás.